

Trzebień koło Dolic trwał dłużej niż sądziłem

Edward Rymar

Pyrzyce

erymar@interia.pl

Abstrakt

W tekście wykazano, że spotkanie z 20-22 września 1410 r. księcia szczecińskiego Świętobora I z krzyżackim wójtem Nowej Marchii Michaeliem von Kuchmeisterem miało miejsce w opuszczonej jeszcze w średniowieczu miejscowości Treben (Trzebień) koło Dolic.

Abstract

The text concludes that the meeting of Pomeranian Duke Świętobor I and Teutonic Vogt of the New March, Michael von Kuchmeister was held in the village of Treben near Dolice, abandoned as early as in the Middle Ages, between September 20 and 22, 1410.

Słowa kluczowe

Treben (Trzebień koło Dolic), Świętobor I, Michael von Kuchmeister, wojna polsko-krzyżacka (1409–1411)

Keywords

Treben (Trzebień near Dolice), Świętobor I, Michael von Kuchmeister, Polish-Teutonic War (1409–1411)

Podczas wojny polsko-krzyżackiej (1409-1411) Michael von Kuchmeister, krzyżacki wójt Nowej Marchii, w toku werbowania wojsk w swym kraju i w jego otoczeniu do dalszej walki po klęsce grunwaldzkiej, odbył około 20-22 września 1410 r. w miejscowości *Treben* spotkanie z sojusznikiem, księciem szczecińskim Świętoborem. Książę zabiegał u wójta o podjęcie starania dla uwolnienia swojego syna Kazimierza z polskiej niewoli, do której ten dostał się w bitwie pod Grunwaldem¹. Zajmujący się tą kwestią niedawno dr Krzysztof Kwiatkowski przyjął, że książę mógł tam – do Nowej Marchii – przyprowadzić kontyngenty brandenburskie z Marchii Środkowej (Mittelmark), bo przebywał tam jako namiestnik margrabiego Josta Luksemburga (od 16 lutego/7 kwietnia 1409 r.) co najmniej od początku czerwca 1410 r. (6 czerwca i później był w Berlinie²) i znana jest tam jego aktywność w dniach 3-15 września 1410 r.³ Ponieważ najpóźniej 1 października dziesięcioletnie wojska

¹ RHD I/1 nr 1374. Kazimierz zwolniony został dopiero 8 czerwca 1411 r. – por. Rymar 2005, 416n.

² Przed 18 lipca 1410 r. stwierdzamy jego obecność w Brück na pld.-zach. od Berlina – Zdrenka 1995, 191.

³ Zdrenka 1995, 191.

wójta – a w ich składzie liczni, bo w sile ok. 3 tys. „goście” i najemnicy ze Śląska, Czech, Węgier, kontyngenty nowomarchijczyków – ok. 27 września weszły na teren państwa krzyżackiego na Pomorzu (Człuchów, Chojnice), by pojawić się pod Tucholą, autor nie wykluczył też kontyngentów środkowomarchijskich z wracającym właśnie ze Środkowej Marchii przez ów Treben księciem Świętoborem⁴. Siły te 10 października doznały klęski pod Koronowem. 18 października książę był w Szczecinie.

Nas tu interesuje kontekst szczeciński. Czy rzeczywiście książę Świętobor, pamiętny niewoli polskiej syna Kazimierza po bitwie grunwaldzkiej, z ewentualnie zwerbowanymi w brandenburskiej Marchii Środkowej najemnikami brał udział w wyprawie zakończonej bitwą pod Koronowem? Można w to wątpić właśnie, m.in. gdy zakwestionujemy miejsce jego spotkania z Kuchmeisterem jakoby w granicach państwa zakonnego. A do takich wniosków doszedł Krzysztof Kwiatkowski. Najpierw bez widocznego uzasadnienia uznał *Treben* za Drawno Wedłów, gdy nawet za źródłem zagadkowego „Trzebienia” nie wymienił⁵. Być może do tak dziwnej lokalizacji Trebene zachęcały rozmowy Kuchmeistera, prowadzone przed ok. 25-27 września z Henningiem von Wedel w sprawie załogi w położonym już w Polsce, ale opanowanym w toku działań wojennych z 1409 r. Tucznie wzmocnionym przez załogę nowomarchijską⁶. Tuczno i Drawno, przedzielone znów w początkach XV w. granicą państwową, stanowiły posiadłości tej samej linii rodowej Wedłów. Czytelnik ma prawo wnioskować, że książę wraz z wójtem i kontyngentami z Marchii Środkowej ruszył następnie z Drawna na krzyżackie Pomorze, nie bacząc na los syna w polskiej niewoli. To jednak mało prawdopodobne, skoro już tydzień po bitwie koronowskiej Świętobor przebywał w Szczecinie⁷. Po odrzuceniu tego pomysłu już wkrótce badacz ten rozpatrywał trzy inne możliwości:

że to wieś Trzebiń (niem. Trebbin), ok. 3 km na południe od Człopy;

że to – co z językowego punktu widzenia nawet bardziej prawdopodobne – Trzebień (niem. Drawehn), na wschód od Bobolic opodal grupy czterech jezior Trebin See⁸;

ewentualnie nawet chodziło – co mniej możliwe – o jezioro Trzebień, dawniej Trepehner See⁹.

Wszystkie powyższe propozycje musimy odrzucić, by wskazać na możliwość zdecydowanie lepszą i w stu procentach trafną oraz pozwalającą na inną interpretację udziału Świętobora w krzyżackich czynnościach wojennych. Spotkanie miało bowiem miejsce w „Trzebieniu”, zaginionej (opuszczonej) już w średniowieczu miejscowości opodal Dolic, między Stargardem i Choszczem. Nie należy jej jednak utożsamiać z dzisiejszym Trzebieniem, nowożytną osadą *Lupoldsrub* koło Rzeplina (dziś

⁴ Kwiatkowski 2010, 593; Kwiatkowski 2012, 82.

⁵ Kwiatkowski 2010, 594; Kwiatkowski 2012, 81-82, przyp. 247.

⁶ RHD I/1 nr 1311; Szweda 2010, 594; Kwiatkowski 2012, 82.

⁷ RHD I/1 nr 1374; Zdrenka 1995.

⁸ Obydwie za: Bialecki 2001, 811; Bialecki 2002, 58, 224, 396.

⁹ Za „Monitorem Polskim” z 4 kwietnia 1950, nr 52, 425, poz. 588, podczas gdy i ono, na płn. od Pelczyc, obecnie w pow. choszczeńskim, jest w przytoczonej pracy T. Bialeckiego 2001, 458, 812.

w gm. Dolice), istniejącą już w 1780 r.¹⁰ Po 1945 r. przeniesiono na nią nazwę zaginionego Trzebienia i słusznie, bo należało ją uratować w toponimii dawnej ziemi pyrzyckiej.

Władający kasztelanią santocką księżę wielkopolski Władysław Odonic, w 1232 r. (1233 r.) nadał cystersom kołbackim *hereditates Treben (Trebene)* i Dobropole z jeziorem Sowno (dziś Stawno)¹¹ tuż na zachód od Choszczna, określając granice całego obszaru. W 1236 r. biskup kamieński nadał im ponadto dziesięciny z *Triben*¹². Wieś była wielokrotnie potwierdzana przez: księcia pomorskiego Barnima I (lata 1235, 1237, 1240, 1255), margrabiów brandenburskich (lata 1242, 1282) oraz syna Odonica, księcia wielkopolskiego Bolesława Pobożnego (1258 r.)¹³. To *Trebene* z lat 1274, 1283, 1295, 1325, 1345, 1348, 1360, 1374, 1398, 1551, *Treben* z 1337, 1278, 1279, 1355, *Tribene* z 1339 oraz *Tribbene* z 1388 w innych potwierdzeniach posiadłości cystersów; potem: *Trebeneke* (1559 r.), zniekształcone *Treptow* na mapie Pomorza Eilhardusa Lubinusa (1618 r.)¹⁴.

Cystersi w tym czasie przystąpili do organizacji tu miasta (wpierw targu na prawie niemieckim) i grangii, tj. ośrodka gospodarczego, co przewidział już przywilej księcia Bolesława z 1259 r. Już w 1274 r. wzmiankowano sołtysa Konrada, przedstawiciela tego niemieckiego urzędu miejskiego. Miasteczkiem targowym z folwarkiem cysterskim było ono wyraźnie od 1282 r. w potwierdzeniu przez ks. szczecińskiego Barnima III z 1345 r.: *villa Trebene cum foro libero et curiam Trebene*¹⁵. Tak więc obok wsi istniał wolny targ i grangia zwana też „dworem” (folwarkiem, gospodarstwem własnym cystersów). Jak ważna to była miejscowość w regionie świadczy określenie w 1374 r. Dobropola jako położonego *prope T.* czyli „koło T.”¹⁶. Parafia została wspomniana w 1337 r., a drugi znany pleban Claus Hamel w 1388 r. Drobnym szlachcicem Jakub Arnswald kwitował w 1398 r. cystersom 100 grzywien „oczek zięby”¹⁷, w tym 50 z sądownictwa i 50 za 34 morgi z pól sołeckich w Trzebieniu¹⁸. I to dotąd był ostatni

¹⁰ Berghaus 1868, 739.

¹¹ Kiedyś wielkie jezioro ok. 2 km na zachód od Choszczna. W nadaniach i potwierdzeniach dla cystersów z Kolbacza: Zovin, Zovina 1233, Zouina 1237, 1259, Sovin 1255, 1259, zajęty i zniszczony przez margrabiów brandenburskich cysterski dwór in Sovin 1269 (PUB I, nr 288, II, nr 608, 666, s. 485), jezioro Stouyn 1295, Sovin 1313, Stesin 1336, Stofyn 1337, Stesin 1336 (PUB III, nr 1712, V, nr 2816, CDB A, XVIII, 13, Repertorium 1895, nr 22). W 1445 r. Choszcznu potwierdzono jeziora pod miastem za wyjątkiem Stoffin, które miało należeć do budowanego zamku krzyżackiego (Repertorium 1895, nr 1069, 1070); miasto w 1453 r. skarżyło się wielkiemu mistrzowi krzyżackiemu na swe ubóstwo, m. in. z powodu utraty Stoffyn (Repertorium 1895, nr 1439); Stoffin, Stabin, także łąki pojezierne Stawinwes 1543 już w obszarze pomorskich wsi sąsiednich Ziemomyśl i Gleżno (Schmidt, 1922, 163); Staffin 1564 (CDB A, XXIV, 299). Stawin See 1944, od 1945 zwykle Stobno, ale najstarszy zapis przemawia za Sownem (od sowy). W 1955 r. przyjęto jednak urzędową formę Stawno (MP nr 118, poz. 1571).

¹² PUB I, nr 281, 288, 331.

¹³ PUB I, nr 312, 339, 373, 404; II, nr 608, 660.

¹⁴ Szczegóły z dziejów tej miejscowości zebrano w: Rymar 2010, 421-422. W sprawie lokalizacji miejscowości zob. mapki w Rymar 2006.

¹⁵ PUB XI, nr 6371.

¹⁶ DC, nr 2000.

¹⁷ „Oczko zięby” (niem. *Finkenaug*) – drobna moneta srebrna o wartości ¼ feniga, od XIV w. w obiegu głównie w Marchii i na Pomorzu, używana dla małych transakcji, pełniąc rolę półdenarów = oboli. Nazywana: *Vinkenaug*, *okelpfennige*, *vincones*, *moneta slavicales*, *Wendische Pfennige*, *Weißpfennige*, *parvi denarii slavicales* od głowy gryfa (głowy zięby) lub od dużych oczek byka.

¹⁸ PUB X, nr 5512; Hoogeweg 1924, 299.

znany przekaz o istnieniu miejscowości. Posiadała ona jeszcze w 1410 r. urządzenia (nieruchomości) pozwalające na organizację spotkania księcia szczecińskiego z dygnitarzem zakonu krzyżackiego.

Miasteczko opuszczone zostało po przeniesieniu centrum posiadłości cysterskich w tym regionie do Dolic. Kiedy już Trzebień został wchłonięty przez Dolice, kołbacki kancelista na źródle z 1348 r. dopisał zdanie o położeniu miejscowości: *hocce Treben est pago Dolitz de quibus T. incorporata et novo nomine Dolitz dicta*¹⁹. Potem to tylko opuszczone pola: *wüsten feldmarke Trebeneke Feldt* (1551 r.), w układzie granicznym Dolic i Sądowa podobnie wzmiankuje się o opuszczonych polach *Trebeneke* (1559 r.)²⁰. Chociaż E. Lubinus na swej mapie Pomorza z 1618 r. notuje *Treptow* na płn.- wsch. od Dolic, to ostatnia już pamiętka po Trzebieniu, może jest już skutkiem legendy o zaginionym mieście *Trepene*, które miała zalać woda²¹.

Położenie²²: w lesie na wsch. brzegu Małej Iny opodal Dolic²³. Wieś musiała leżeć gdzieś na płn.-wsch. od Dolic. Śladem nazwa polna *Trebbenisches Feld*, *Tribbenischen*, *Triebensches* koło jeziora Szczucze²⁴ (1591 r.). Książę Bogusław XII na początku XVII w. miał tu pałacyk myśliwski na bazie umocnień Trzebień, czego śladem *Herren Hof* (lata 1591, 1770, 1812), także *Altes Schloss* (1812 r.), tj. stary zamek, na płn. od drogi Dolice – Piasecznik, między osadą Mogilica a jeziorem Szczucze. Również na polach Bralęcina i Lipki była łąka *treptosch*, mogąca wskazywać na ślad po Trzebieniu lub jakąś inną trzebiez lasu²⁵.

Bibliografia

ŹRÓDŁA

- CDB Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg, wyd. A. F. Riedel, Berlin 1838–1869: cz. I [A], t. 1–41 (cytowano podając: litera A, tom, strona); cz. II [B], t. 1–4 (cytowano: litera B, tom, strona); cz. III [C], t. 1–3 (cytowano: litera C, tom, strona); cz. IV [D], t. 1 (cytowano litera D, strona); suplement [SB] (cytowano: SB).
- CPD *Codex Pomeraniae diplomaticus*, wyd. K.F. Hasselbach, J.G.L. Kosegarten, F. Medem, Greifswald 1843-1862.

¹⁹ Piskorski 1987, 160.

²⁰ Holsten 1914, 59; zob. też Rymar 1971, 148n.

²¹ O czym m.in. A. Haas, 1912, 149.

²² Brüggemann 1784, 253, identyfikował z Dolicami.

²³ CPD, nr 204, 455 (na podstawie L. Quandt).

²⁴ Nadane w 1233 r. cystersom kołbackim pola wsi Trebene i Dobropole na północnym wschodzie rozciągały się *a Tribenem versus Repelin, stagnum qui dicitur Stuke*, i do Długiej Góry, jezior Nierybno, Gardzko (PUB I, nr 288); odpowiednio Stucke 1259, Stuk 1295, 1313 (PUB II, nr 666, III, nr 1712, V, nr 2826), Stuzig 1388, Stutz 1591, Stiets 1785, 1868, Stütz. 1863, 1890 (Schmidt 1922, 121, 146, 164, 194). Stüs See 1944. Nazwa Szczucze dowolna.

²⁵ Schmidt 1922, 146, 164, 194.

- DC *Codex Pomeraniae vicinarumque terrarum diplomaticus*, red. F. v. Dreger, rękopis w Bibliotece Wojska Polskiego w Warszawie, t. VIII–XI.
- PUB I-XI *Pommersches Urkundenbuch* 1-11, wyd. R. Klempin, K. Conrad i inni. Stettin-Köln-Wien 1868-1990.
- RHD *Regesta Historico-Diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198-1525*, opr. E. Joachim, red. W. Hubatsch, Göttingen 1948.

LITERATURA

- Berghaus H. 1868. *Landbuch des Herzogthums Pommern und das Fürstenthums Rügen* 2 (3). Anklam.
- Bialecki T. 2001. *Słownik nazw fizjograficznych Pomorza Zachodniego*. Szczecin.
- Bialecki T. (red.) 2002. *Słownik współczesnych nazw geograficznych Pomorza Zachodniego z nazwami przejściowymi z lat 1945-1948*. Szczecin.
- Brüggemann L.W. 1784. *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen zustandes des Kgl.-Preuss. Herzogthum Vor-und Hinterpommern* 2 (1). Stettin.
- Haas A. 1912. *Pommersche Sagen*. Berlin.
- Holsten R. 1914. Treben Kr. Pyritz in Geschichte und Sage. *Monatsblätter* 28 (4), 58-61.
- Hoogeweg H. 1924. *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern* 1. Stettin.
- Kwiatkowski K. 2010. Kontrakcja militarna Zakonu. Napływ kontyngentów posiłkowych i zaciężnych z obszarów Rzeszy. W: *Wojna Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim w latach 1409-1411*, oprac. S. Józwiak, K. Kwiatkowski, A. Szweda, S. Szybkowski. Malbork, 572-615.
- Kwiatkowski K. 2012. Nowa Marchia w działaniach militarnych 1410-1411 roku. W: W. Popek, L. Dominik (red.), *Santok i Drzeń w konflikcie polsko-krzyżackim. W 600 rocznicę bitwy pod Grunwaldem*. Gorzów Wlkp., 31-88.
- Piskorski J.M. 1987. Inwentarz posiadłości klasztoru kołbackiego z 1348 roku. *Roczniki Historyczne* 53, 137-161.
- Repertorium 1895. *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg in Preussen befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, opr. E. Joachim, wyd. P. v. Nießen. Schriften d. Vereins f. Geschichte d. Neumark 3. Landsberg/W.
- Rymar E. 1971. Zaginione i opustoszałe osady wiejskie na obszarze powiatu pyrzyckiego w średniowieczu. *Zeszyty Pyrzyckie* 4, 139-156.
- Rymar E. 2004. Materiały do słownika geograficzno-historycznego Pomorza Zachodniego w średniowieczu. Południowa część obecnego powiatu stargardzkiego (gm. Stargard, Dolice). *Stargardia* 4, 349-376.
- Rymar E. 2005. *Rodowód książąt pomorskich*, wyd. 2. Szczecin.
- Rymar E. 2010. Materiały do słownika geograficzno-historycznego Pomorza Zachodniego w średniowieczu. Południowa część obecnego powiatu stargardzkiego (gm. Stargard, Dolice), Cz. II. *Stargardia* 5, 405-430.

- Schmidt F.W. 1922. Orts- und Flurnamen des Kreises Pyritz nördlich der Plöne. *Baltische Studien* NF 24/25, 99-256.
- Zdrenka J. 1995. Itinerar des Stettiner Herzog Svantibor I (ca.1351-1413). *Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde* 41, 165-192.

Zusammenfassung

Treben (Trzebień) bei Dölitz (Dolice) dauerte länger als ich vermutet habe

Während des polnischen Krieges gegen den Deutschen Orden (1409-1411) traf der Hochmeister des Ordens, Michael von Küchmeister am ca. 20-22 September 1410 in Treben seinen Verbündeten, den Herzog von Stettin Swantibor. Der Herzog suchte einen Bündnispartner, der ihn bei seinen Bemühungen um die Freilassung seines Sohnes Kasimir, der bei der Schlacht bei Tannenberg in polnische Gefangenschaft geriet, unterstützen könnte. Bei der Analyse des historischen Hintergrunds unternimmt der Autor den Versuch die Ortschaft Treben zu identifizieren. Er weist darauf hin, dass das Treffen in Treben, einem bereits im Mittelalter wüstgefallenem Ort in der Nähe von Dölitz (poln. Dolice), gelegen zwischen Stargard und Arnswalde (poln. Choszczno), stattgefunden hat. Im Text wurden auch die Erwähnungen des Ortes in den Quellen besprochen.